

کاملترین شرح مبدأیه

جلد اول

سید حسین ایرانی

سرشناسه: ایرانی، سید حسین، ۱۲۱۰ -

عنوان و نام‌پدیدآور: کاملترین شرح منداویج، سید حسین ایرانی.

مشخصات نشر: مشهد: کتاب شفاء، ۱۳۹۲

مشخصات ظاهری: ۳۶۲ ص

شابک جلد اول: ۹۷۸-۶۰۰-۹۰۴۵۳-۸-۹

شابک جلد دوم: ۹۷۸-۶۰۰-۹۰۴۵۳-۹-۶

شابک دوره: ۹۷۸-۶۰۰-۹۰۴۵۳-۷-۲

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: کتاب (الهدایة فی النحو) به افراد مختلف از جمله ابوحیان منسوب است.

موضوع: زبان عربی - نحو

موضوع: زبان عربی - راهنمای آموزشی

شناسه افزوده: ابوحیان، محمدبن یوسف، ۶۵۴-۷۴۵ ق

رده بندی کنگره: ۴۱۳۹۲ هـ / ۶۱۵۱ PJ

رده دیویی: ۷۵ / ۴۹۲

مقاماتین شرح هدایه جلد دوم

نویسنده: سید حسن اسرانی

ناشر: کتاب شفاء

چاپ: البرز

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۲

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۲۰۰۰ تومان

مراکز پخش

مشهد

مدرسه علمیه حضرت سیدالشهداء (ع) - خیابان امام رضا - امام رضا - ۰۵۱۱۱۵۵۰۴۲ - ۰۹۱۵۱۵۶۶۴۳۳

انتشارات کتاب شفاء - چهارراه شهداء - خیابان آیت الله بهجت ۲

مجمع گنجینه کتاب طبقه پایین ۰۹۱۵۳۰۱۲۷۰۸ - ۰۵۱۱۲۲۲۰۱۴۳

قم

خیابان ارم، پاساژ قدس

• کتاب فروشی حسینی ۰۲۵ ۳۷۷۳۷۴۰۵

• انتشارات قدس رضوی ۰۲۵ ۳۷۷۴۲۰۲۹

• انتشارات نهاوندی ۰۲۵ ۳۷۷۴۰۰۴۷

• انتشارات صالحان ۰۲۵ ۳۷۸۳۳۷۰۷

• انتشارات پیام نو آور (حقوق اسلامی) ۰۲۵ ۳۷۷۴۴۲۰۰

تهران

انتشارات صادق - خیابان ناصر خسرو - کوچه حاج نائب - پاساژ مجیدی ۰۲۱ ۳۳۹۳۴۶۴۴

فهرست مطالب

۱۰ مقدمه

مقدمه

درس ۱: علم نحو، کلمه و اقسام آن ۱۵
تعریف علم نحو، هدف از علم نحو، موضوع علم نحو
تعریف کلمه، اقسام کلمه

درس ۲: اسم و فعل و علامت‌های آن دو ۲۰
تعریف اسم، علامت‌های اسم
تعریف فعل، علامت‌های فعل، نکات

درس ۳: حرف، کلام و اقسام آن ۲۹
تعریف حرف، علامت‌های حرف، فائده حرف
کلام، اجزاء کلام، ارکان کلام، اقسام کلام، طرح اشکال

معربات

درس ۴: اسم معرب ۴۱
اقسام اسم از لحاظ اعراب و بناء، حکم اسم معرب، اشکال اعراب

درس ۵: انواع اعراب اسم ۴۶
انواع اعراب اسم، شرائط عمومی اعراب به حروف در اسماء سته، شرط اختصاصی کلمه «فم»، شرط
اختصاصی «ذو»

درس ۶: ادامه انواع اعراب اسم ۵۳
تنبيه

درس ۷: اسم منصرف و غیرمنصرف ۶۰
اقسام اسم معرب . تعريف اسم منصرف و غيرمنصرف و حکم آن
اسباب مانعة الصرف:
(۱) عدل و اقسام آن
(۲) وصف و اقسام آن ، نکات

درس ۸: ادامه اسباب منع صرف ۶۸
(۳) تأنيث و انواع آن
(۴) معرفة
(۵) جمع
(۶) جمع ، صيغة منتهى الجموع ، حکم صيغه منتهى الجموع ، ملحقات جمع منتهى الجموع

درس ۹: ادامه اسباب منع صرف ۷۳
(۷) ترکیب
(۸) «ان» زائده
(۹) وزن فعل

فعلات

درس ۱۰: فاعل ۸۱
(۱) فاعل ، تعريف فاعل ، اقسام عامل در فاعل ، اشکال فاعل ، حذف فاعل به فاعل
جهت مطالعه: تأويل به مصدر

درس ۱۱: رتبه فاعل و مفعول ، نائب فاعل ۹۰
تقديم فاعل بر مفعول ، حذف فعل و فاعل
(۲) نائب فاعل ، عامل نائب فاعل ، احکام نائب فاعل ، الفاظ نيابت کننده
جهت مطالعه: علل حذف فاعل

درس ۱۲: مبتدا و خبر ۱۰۲
(۳ و ۴) مبتدا و خبر ، اقسام عوامل ، اصول مبتدا و خبر ، مسوغات ابتداء به نكرة ، نکته ، اشکال مبتدا
جهت مطالعه: حذف مبتدا و خبر

درس ۱۳: اقسام خبر ۱۱۳
اقسام خبر ، متعلق و متعلق ، رابط مستند و مسند اليه ، انواع مبتدا ، شرائط مبتدای وصفی ، خاتهای
مبتدای وصفی
جهت مطالعه: وجوه اشتراك و افتراق مبتدای اسمی و وصفی

- درس ۱۴: اسم و خبر نواسخ ۱۲۵
- (۵) اسم نواسخ و خبر آن
- (۵-۱) خبر حروف مشبّهة بالفعل، حکم خبر حروف مشبّهة بالفعل، تقدیم خبر بر اسم حروف مشبّهة بالفعل
- (۵-۲) اسم افعال ناقصه، اقسام اسم افعال ناقصه، تقدیم خبر افعال ناقصه
- (۵-۳) اسم حروف شبیه به «لیس»: شرط اختصاصی «لا»
- (۵-۴) خبر «لا»ی نفی جنس، تعریف «لا»ی نفی جنس

منصوبات

- درس ۱۵: مفعول مطلق ۱۳۷
- (۱) تعریف مفعول مطلق، اقسام مفعول مطلق، نیابت از مفعول مطلق، موارد نیابت از مفعول مطلق، عامل مفعول مطلق، حذف عامل مفعول مطلق، جهت مطالعه مفعول مطلق
- درس ۱۶: مفعول به ۱۴۹
- (۲) تعریف مفعول به، ترتیب مفعول و مفعول به، حذف عامل مفعول به، موارد حذف وجوبی عامل مفعول به:
- (ب) در مثال «امره و نفسه»
- (ج) تحذیر، شرائط تحقق تحذیر، ارکان تحذیر
- (د) اغراء، شرائط تحقق اغراء، ارکان اغراء، حذف عامل
- (ه) اختصاص، ارکان اختصاص، عامل اسم مختص
- جهت مطالعه مفعول به: ضعف عامل، جهت مطالعه اختصاص، جهت مطالعه از اختصاص
- درس ۱۷: اشتغال، منادی ۱۶۵
- (و) تعریف اشتغال، ارکان اشتغال، حالت های «مشغول به»، عامل مقدر، حالت عامل مقدر
- (ز) تعریف منادی، ارکان نداء، موارد حذف حرف نداء، عامل نصب مناد، اقسام مناد، اغراب منادی، حکم نداء اسم آغاز شده با «ال»، استغاثه، ارکان استغاثه، اشکال استغاثه، استغاثه به جهت مطالعه اشتغال: اقسام اغراب اسم متقدم، جهت مطالعه استغاثه
- درس ۱۸: ترخیم منادی، ندبه، مفعول فیه ۱۸۷
- ترخیم منادی، شرائط ترخیم، حکم حرف آخر منادای مرخّم،
- تعریف ندبه، ارکان ندبه، اشکال مندوب، اغراب مندوب
- (۳) تعریف مفعول فیه، اقسام مفعول فیه، اغراب ظرف، تعدّد مفعول فیه، نیابت از ظرف، الفاظ نائب از مفعول فیه
- جهت مطالعه مندوب: کلمات مندوب، جهت مطالعه مفعول فیه: تقسیم بندی های دیگر ظرف، ذکر عامل مفعول فیه در کلام

درس ۱۹: مفعول له، مفعول معه ۲۰۴
 (۴) تعریف مفعول له، اقسام مفعول له، شرائط نصب مفعول له
 (۵) تعریف مفعول معه، شرائط تحقق مفعول معه، عامل مفعول معه، حکم مفعول معه

درس ۲۰: حال ۲۱۵
 (۶) تعریف حال، تعریف ذوالحال، اقسام ذوالحال، حال از مضاف الیه، عامل حال، ذکر عامل حال در کلام

درس ۲۱: احکام حال، تمییز ۲۲۳
 احکام حال و ذوالحال، اقسام حال، رابط حال
 (۷) تعریف تمییز، اقسام تمییز، مواضع تمییز ذات، مواضع تمییز نسبت، احکام تمییز، عامل نصب تمییز
 جهت نصب حال: تأخر حال از عامل، تقسیم بندی های حال، تعدد حال و ذوالحال، جهت مضافه تمییز غرق تمییز و حال

درس ۲۲: مستثنی ۲۴۹
 (۸) تعریف مستثنی، ارکان استثناء، اقسام استثناء، اعراب مستثنی، ادات استثناء و حکم استثناء به وسیله آن

درس ۲۳: اسم و خبر نواسخ ۲۶۶
 (۹) اسم نواسخ و خبر آنها
 (۱) خبر «کان» و اخواتش، اقسام خبر نواسخ، تقدیم خبر افعال ناقصه
 (۲) اسم حروف مشبیه بالفعل
 (۳) اسم «لا»ی نفی جنس، اشکال و اعراب اسم «لا»ی نفی جنس، حکم اسم «لا»ی نفی جنس، شرائط عمل «لا»ی نفی جنس

درس ۲۴: ادامه بحث «لا»ی نفی جنس، خبر حروف شبیهه به لیس ۲۷۴
 حکم اسم بعد از «لا» در صورت تکرار «لا»، حذف اسم و خبر «لا»ی نفی جنس
 (۴) خبر حروف شبیهه به «لیس»
 شرائط عمل «لا»ی شبیهه به «لیس»
 جهت مطالعه: فرق معنایی «لا»ی شبیهه به «لیس» و «لا»ی نفی جنس

مجرورات

درس ۲۵: مضاف الیه ۲۸۵
 تعریف اضافه، تعریف مضاف الیه، ارکان اضافه، انواع مضاف الیه، اقسام اضافه، اضافه لفظی، اضافه معنوی، انواع اضافه معنوی، فائده اضافه
 جهت مطالعه: فوائد دیگر اضافه

درس ۲۶: حکم مضاف به «یاء» متکلم.....	۲۹۹
--------------------------------------	-----

توابع

درس ۲۷: توابع.....	۳۰۷
اقسام اعراب	

(۱) تعریف نعت، اقسام نعت به اعتبار معنی، اقسام نعت سببی، حکم نعت سببی، فائده نعت، اقسام نعت به اعتبار لفظ، شرائط نعت واقع شدن شبه جمله، شرائط نعت واقع شدن جمله، انواع رابط نعت

درس ۲۸: عطف به حروف.....	۳۲۴
(۱) تعریف عطف، حروف، ضابطه عطف، احکام عطف	
جهت عطف، اقسام عطف و معطوف علیه	

درس ۲۹: تأکید.....	۳۳۲
(۳) تعریف تأکید، انواع تأکید، اقسام تأکید، احکام تأکید معنوی	

درس ۳۰: بدل، عطف بیان.....	۳۴۲
(۴) تعریف بدل، اقسام بدل، اقسام بدل، اقسام بدل و مبدل منه به اعتبار تعریف و تنکیر	
(۵) تعریف عطف بیان، حکم عطف بیان، ضابطه عطف بیان، بدل کل از کل، نقش اسم بعد از «أی»	
جهت مطالعه بدل: شکل های مختلف استعمال بدل، احکام بدل و مبدل منه، فرق بدل و عطف بیان، تفاوت عطف بیان و نعت	

نمایه آیات.....	۳۶۰
-----------------	-----

مقدمه

بسم الله الرحمن الرحيم

فهرست زبان و ادبیات عرب می‌طلبد که با زبان و ادبیات عرب آشنا شویم، که نخستین مرحله‌ی آن آشنایی با علم نحوی است چرا که سیر مقدماتی ادبیات عرب با این دو علم شروع می‌شود. مهمترین مرحله‌ی نخستین گام آن است لذا چنانچه بتوان این مرحله را درست و به شیوه صحیح و متقن، امور را یاد، می‌کنی دیگر آن آسان و دانش پژوه در مسیر اصلی خود قرار می‌گیرد.

آموزش نحوه‌ی از این فاکتور، مسکنی است و چنانچه شیوه‌ی تدریس آن با نگاه جامعی باشد که هدف اصلی تعلیم را تأمین نماید دانش پژوه طی دوران تحصیل به مشکل ارزیابی متون عربی و آیات و روایات بر نمی‌خورد و این نکته در یاد که بعد از ۳ سال تحصیل ادبیات عرب، پیدا کردن فاعل و مفعول و حال و مفعول مطلق برای وی پیچیده و مبهم و جزء سخت‌ترین امور باشد.

این مشکل جدی از آنجا نشأت می‌گیرد که برخی اساتید با نگاهی جامع و کلان بدین نکته نپرداخته و علاوه بر آن، خود در درک مفهومی نحوه‌ی این مشکل هستند و وقتی استاد مشکل داشت، انتقال مطلب به دانش پژوه نیز سخت می‌نماید.

علاوه بر این، مشکل عمده‌ی دیگر انتقال مطالب به صورت تدریجی است و کاربردی کردن نحو در غالب کلاس‌های درسی صورت نمی‌پذیرد، این است که باعث می‌شود، سلبه اقوال مختلف در رابطه با مباحث مختلفی نحوی را بدانند ولی از اجرایی کردن آنها ترس داشته باشند.

مشکل فوق نه تنها در نحو که در صرف و بلاغت و منطق نیز وجود دارد و این رغم آسیب شناسی‌های زیادی که صورت پذیرفته، کتب مزبور کما فی السابق تدریس می‌شود.

براین اساس لازم است کتب درسی حوزه مخصوصاً کتب مقدماتی با رویکردی صحیح به دانش پژوهان ارائه شود تا گام‌های اولیه تحصیل چنان محکم و استوار نهاده شود که نیاز وی را تا انتها درس و بحث تأمین نماید، نه چنان که وقتی به دوره سطح و خارج برسد، تازه به اهمیت ادبیات پی برده و به فکر تحصیل مجدد افتد.

از آنجا که تجربه چنین مشکلی را در خود و اغلب دانش پژوهان ادبیات عرب در مدت تحصیل و تدریس یافتیم، تصمیم به تألیف کتاب مزبور گرفتیم، امید است که توانسته باشیم به سهم خود قدمی در این مسیر برداشته باشیم.

ان شاء الله در آینده ای نه چندان دور کتاب «نحو مقدماتی مفهومی» را که با همکاری عده ای از طلاب فاضل و مستعد مدرسه علمیه حضرت سیدالشهداء (ع) تهیه شده، نیز ارائه خواهد شد که به همراه کتاب حاضر، نیاز اساسی دانش پژوه را در قدم های اولیه این رشته برآورده می کند.

چنانچه توفیق باشد در سایر رشته های ادبیات عرب نیز کارهایی صورت گرفته که به مرور زمان در درس علاقه مندان قرار خواهد گرفت.

ویژگی های کتاب دروس

- ۱) مطالب به زبانی ساده و روان بیان شده به گونه ای که نوآموزان با پیش مطالعه ای آن به محتوای درس روز خوب و صورتی آشنایافته و زحمت تفهیم درس به طرز قابل توجهی از دوش استاد برداشته می شود.
- ۲) شیوهی درس و نحوه ی روش و خروجی در هر بحث به گونه ایست که می تواند، الگویی عملی برای تدریس اساتید محترم باشد.
- ۳) با استفاده از روش تمثیل و مثال زنی های بیانی و در قالب منطقی که در ابتدای هر درس وجود دارد، کلیات درس در ذهن مخاطب نقش می بندد.
- ۴) با استفاده از دسته بندی و جدول بندی های قالب و مشاهده یک سیر منطقی و ریاضی، مطالب در ذهن نقش بسته و نیاز به جزوه نویسی را برطرف می کند.
- ۵) سعی بر آن بوده، وجه تسمیه غالب عناوین نحوی بیان شود، که این ابتکار در بسیاری از کتب نحوی لحاظ نشده است.
- ۶) در انتهای غالب دروس بخشی به عنوان جهت مطالعه در نظر گرفته شده که به استاد و متعلم با مطالعه ای اختیاری آن، نکات بیشتری در آن زمینه بدست آورد.
- ۷) در غالب موارد، شاهد مثال های قرآنی در موضوعات مختلف مورد بررسی قرار گرفته و در پاورقی ذکر شده که در این راستا، قریب به ۷۰۰ آیه مورد استناد واقع شده است.
- ۸) در انتهای کتاب خاتمه ای ذکر شده است که در آن به تحلیل و ترکیب کلمات پرداخته و متداول کتب عربی می پردازد.
- ۹) در جریان تدوین این کتاب، کتاب های «النحو الوافی، فوائد البهیه، حقائق النندیه، شرح جامی، موسوعة الصرف والنحو، مبادئ العربیه، جامع الدروس العربیه»، مطالعه شده و چه بسا با مطالعه ای این کتاب از مراجعه به کتاب های فوق بی نیاز باشیم.
- ۱۰) در ابتدای هر بحث، قسمتی از متن اصلی هدایه قرار گرفته، تارجمان و مطابقت با کتاب، راحت باشد.

- (۱۱) عبارات سخت و پیچیده‌ی متن در پاورقی، ترکیب نحوی شده است.
- (۱۲) در چینش مطالب کتاب سعی شده پیش‌نیازها و تعاریف و مبادی ورودی به هر بحث، قبل از ورود به درس در مقدمه یا پاورقی ذکر شود.
- (۱۳) در پایان هر درس خلاصه‌ای عربی از متن اصلی هدایه ذکر شده است.
- (۱۴) از پیچیده کردن مطلب و ذکر مباحثی که باعث آشفتگی ذهنی مخاطب می‌شود، جلوگیری شده و مطالب حاشیه‌ای و دقیق‌تر در پاورقی و قسمت جهت مطالعه ذکر شده است، لذا مطالعه‌ی این کتاب در هر سطحی علمی مناسب است، فرد مبتدی می‌تواند فقط به متن اصلی کتاب مراجعه کند و فردی که مطالب بیشتری را جویاست به پاورقی و قسمت‌های جهت مطالعه مراجعه می‌کند.
- (۱۵) چه بسا مطلبی در نقاط مختلف کتاب تکرار شده و این نکته از بی‌توجهی و اهمال‌کاری نیست، بلکه جهت تذکار و تذکر و سهل الوصول بودن و جلوگیری از سردرگمی، صورت پذیرفته است.
- (۱۶) مثال‌های کتاب خلیف شده و شاهد مثال هریک واکاوی شده است.
- بی‌گمان، مجموعه پیش رو خالی از نقص نیست، از این رو، پیشاپیش سپاسگزاریم از عزیزانی که عیب‌های این اثر را از «حب إخوانی من أهدی إلی عیوبی»، متذکر شوند.

سپاس

این کتاب در ابتدا به صورت جرعه‌ای در طی سه سال در مدرسه‌ی علمیه‌ی حضرت سیدالشهداء علیه السلام مشهد تدریس شده و بعد از ویرایش‌ها و پیاپی بدین صورت گردآوری شده است. در اینجا لازم می‌دانم از حمایت‌های بی‌دریغ و بی‌حساب محترم مدرسه علمیه حضرت سیدالشهداء علیه السلام، ابوی گرام، حجة الاسلام و المسلمین سیدنا ناصر علی رحمته الله (زید عزه)، که در به ثمر رسیدن این کتاب، تأثیر بسزایی داشته‌اند، تقدیر و تشکر کنم.

در انتها لازم است از تمام عزیزانی که در به ثمر رسیدن این مجموعه همکاری کردند سپاسگذاری کنم مخصوصاً آقایان: سید إحسان و سید محسن ایرانی و محمّد طیبیان.

در خاتمه با تمام وجود در مقابل ولی نعمت خویش، حضرت ولی عصر (روحی و روح العالمین له الفداء)، سر تعظیم فرود آورده این اثر ناچیز را به پای او می‌ریزم، به امید گوشه‌ی چشمی.

والسلام

۲۹ خرداد ۱۳۹۲

مصادف با ۱۵ شعبان ۱۴۳۳